AMIG PEST-BUDÁBÓL BUDAPEST LETT

HOGYAN GAZDAGODOTT ÉS FEJLŐDÖTT A VÁROS JÓZSEF NÁDOR KORÁTÓL AZ EGYESITÉSIG. — AMIKOR A KIRÁLYI SZÉPITŐ BIZOTTMÁNY MUNKÁHOZ LÁTOTT. — PEST LEGSZEBB ÉPÜLETEI, TEMPLOMAI ÉS FÜRDŐI. — AHOL A „VADVITÁKAT" TARTOTTÁK. — HOGYAN ALAKULT KI A MAI BELVÁROS, LIPÓTVÁROS ÉS A VÁROSLIGET. — „SZEGÉNY HID", AMELY NEHEZEN TUDOTT MEGSZÜLETNI. — AMI ÁLDOZATUL ESETT A VÁROSFEJLESZTÉSNEK.

LECHNER JENŐ DR. TANULMÁNYA BUDAPEST MÜEMLÉKEIRŐL ÉS ÉRTÉKEIRŐL.

Megirta *Az Ujság*, hogy a főváros a Műemlékek Országos Bizottságával karöltve „Budapest műemlékei" cimmel hatalmas munkával ajándékozta meg a nyilvánosságot. E könyv képeiben és ismertető szövegében visszaadja és megörökiti mindazt, ami Budapest értéke; ami a három dunamenti városkát az egyesités óta ez ország fővárosává tette; ami Budapest egyéni levegőjét, fejlődését, kulturáját sugározza. Az értékes müvet *Lechner* Jenő dr. kiváló szakértelemmel és hozzáértéssel szerkesztette. Lechner dr. maga hatalmas *tanulmánnyal* járult a könyv sikeréhez, amelyben ismerteti *a főváros műemlékeinek, házainak és egyéb értékeinek létrejöttét és sorsát József nádor korától — tehát amikor a „szépitési korszak" megindult, egészen az egyesités idejéig.*

Ebből az értékes tanulmányból közöljük *kivonatosan* az alábbi készleteket:

SÉTA A RÉGI PEST EMLÉKEI KÖZÖTT.

Nemcsak méreteire, de művészi becsére és jelentőségére egyaránt legelső helyet foglalja el ezek között a Nemzeti Múzeum hatalmas palotája, melynek mestere *Pollack* Mihály volt, Pest város akkor legkiválóbb épitőművésze, a korabeli világhirű klasszicizáló mesterek, a német Langhans, Schinkel, Klenze, a francia Souflot, Chalgrin, Hittorf, az angol Loane és Smirke méltó kortársa. Nemzeti Múzeumával olyat alkotott, amely dicsőségére vált volna az akkoriban megcsodált berlini vagy párisi épitőművészi tevékenységnek. Kár, hogy *nem márvány tükrözik ez épület falairól, hanem a gipsz-vakolat emlékeztet korának szegényes hazai viszonyaira.* Pedig ez az épület a nemzet *óriási anyagi erőfeszitésével* jött létre. Az 1836-iki országgyülés *500.000 aranyforintot* ajánlott volt fel épitésére, ami akkor hihetetlen áldozatkészséget jelentett. *A rendek önmagukat adóztatták meg.* Pollack 1837-ben fogott az épitéséhez s az árviz pusztitásaival is megküzdve, 1846-ban fejezte be.

A múzeumot eredetileg *Hild* János tervei alapján a Ferencrendi barátok kertje mögött, a mai Szép-utca sarkán tervezték felépiteni. De *Aman* bécsi udvari épitész tanácsára *alkalmasabb telket kerestek az épület számára,* melynek terveit azután Pollack kezeire bizta a nádor.

A diszteremnek Pest város történetében *különösen nagy szerepe van.* Nemcsak az országgyülés ülésezett itt a 48-as és 60-as időkben, amiről egykoru képek is vannak, de falai *az elnyomatás szomoru korszakában nemzeti kulturánk mégis lappangva lüktető életének tanui.* Az épület lépcsőzetének jobb támfalát Petőfi Sándor léptei szentelték fel, aki onnan szavalta el a Nemzeti dalt.

A LUDOVICEUM, A MEGYEHÁZA, A VÁROSHÁZA ÉS A TÖBBIEK.

A Ludoviceum palotája már állott akkor. *Ezt is Pollack épitette 1830-ban.* A közadakozásból emelt épület nevét Mária Ludovika királynő tiszteletére kapta. Sajnos, a 80-as évek átalakitó munkái során a homlokzat éppúgy, mint belső diszes terme is elvesztette eredeti klasszikus jellegét s a *századvégi neoreneszánsz kifejezéstelen architektúrájának mezébe öltözött.* Legujabban 1917-ben renoválták, belsejében — kápolnájában is — megint gyökeres dekorativ átalakitásokat szenvedett.

A *megyeházat,* melynek Ujvilág-(Semmelweiss)-utca szárnyát 1822-ben *Hofrichter* épitette volt, a Városház-utca felé hatalmas portikusszal és előkelő kapubejáróval, szép oszlopostornácos udvari loggiáival *Zitterbarth* Mátyás épiti ki 1838—41-ben. A *régi városházát* pedig a XVIII. századbeli (1710) egyemeletes barok épület helyébe 1842-ben *Kasselik* Ferenc tervei szerint épitik fel; háromemeletesre *Hild* József épiti át 1863-ban. *Ez az épület a Belváros legujabbkori szabályozásának esett áldozatul.* A homlokzat szép antik szobrai most a központi városháza oldalhomlokzatának attikafalait diszitik.

Hild József Pollack után a legmaradandóbban véste nevét a magyar épitőművészet történetének érclapjaira. Az ő alkotása a dunaparti Lloyd-épület is, az u. n. *kereskedelmi pitvar,* mely hatalmas emeleti portikuszával ma is hirdetője alkotó zsenijének. Hild nem volt olyan finomkezü tervező, mint Pollack, de *műveiben a nagyvonalúság, a nagyszabásu elgondolás viszont Pollack koncepciói fölé emelik munkáit.* Ezt kivált az *egri és esztergomi nagystilű székesegyházak* igazolják, de ezt tükrözik *pesti művei is.*

A BAZILIKA.

Ugyancsak *Hild művéből alakult ki a Lipótváros hatalmas temploma, a tévesen Bazilikának elkeresztelt Szent István-templom.* Helyén kis kápolna (a „Leopold"-templom) állott, mely 1817-ben *Zitterbach* János tervei szerint épült és az 1849-iki bombázás alkalmával pusztult el. A jelenlegi templomot Hild tervei szerint 1851-ben kezdik épiteni, pilléres portikusszerü. főhomlokzattal, négy sarkán egy-egy zömök toronnyal. A kupola terve *hasonló volt az esztergomi bazilikáéhoz,* sürü oszlopkoszoruval övezetten. Hild halála után, 1867-ben *Ybl* Miklós vette át az épitésvezetés örökségét s munkája közben a főpillérek gyengeségét tapasztalva, *a kupola lehordását határozta el.* De már későn volt, *a szerencsétlenséget megakadályozni nem lehetett,* a kupola 1868 január 31-én *óriási robajjal bedőlt.* Csak 1873-ban indult meg az ujjáépités Ybl megujitott tervei szerint, épitését azután *Kauser* József fejezte be 1905-ben. A Hild-féle templomból csak az oldalsó pilléres oromfalak maradtak meg változatlan neogrec izlésben. *A klasszicizáló modorban tervezett* épületből *olasz reneszánszizlésű* templom lett, mely azonban igy is büszkesége fővárosunknak, noha Hild kupolatervei, sőt Ybl első rajzai is a mainál monumentálisabb hatásu épitményt igértek.

AHOL A XVIII. SZÁZAD SZINJÁTSZÓI OTTHONRA TALÁLTAK.

De lássuk most *Thália papjainak szentélyeit.* A magyar szinészet története a fővárosban *Budán kezdődik.* A vár apró öreg házai között bájos ampir ablakocskáival tükrözi régmult idők emlékezetét az Iskola-téri *„vörös sün", melyben már a XVIII. század végén szintársulat működik.* Az épület nem szinháznak épült, csak hajlékot talált benne a szinművészet. Persze nem rendes szinészetet kell ideképzelnünk, csak afféle *extemporizáló marionette- és táncmutatványos csepürágókat.* Az épület maga középkori eredetü, két gótikus ajtója van ma is. Nagy Lajos korában Kont Miklós nádor háza volt. *Schams,* a régi budai krónikás mesél róla 1822-ben, tőle tudjuk, hogy *1760-ban fogadó volt a „Rote Igl"* s akkor ütött tanyát benne az első szintársulat, melyről a hajdani fővárosban egyáltalában tudomásunk van.

Mikor az első magyar szinjátszók hiába kopogtattak akár a pesti *dunai rondellában,* ahol akkor a pesti német szinészet vegetált, akár a Várszinházban, a budai tanács a *Reischl ácsmester arénájához utasitotta őket. Itt tartották meg az első magyarnyelvü szinielőadást 1790 november 25-én.* Ezt az arénát a mai lipótvárosi templom helyén épitette 1786-ban *Reischl* Gáspár s csak leirásból ismertesek a benne lejátszódó u. n. „vadviták", azaz *állatviadalok,* melyekről a néhai jó *peleskei nótárius is megemlékezik* s melyekről részletes tudósitást nyerhetünk *Hoffmansegg* gróf egykoru utinaplójából. Még előtte itt állott a *Tuschl* hires amfiteátruma, a *Hetztheater,* de ez sem az első Hetz-szinház Pesten, hanem a *Schmallögger-féle, mely a mai Deák-téren, a régi várfal tövében állott s melynek favázás alkotmányáról a tervrajzok is megvannak a főváros levéltárában.* Az állatviadaloknak a bécsi Hetztheater leégése vetett véget 1796-ban, miután az udvar nem engedte meg ujraépitését. Ugyanakkor szüntek meg Pesten is a vadviták.

Mindez a nádor korában már a multé volt. *A német szinészet akkor már fényes hajlékban működött a Gizella-téren,* palotáját állitólag *Aman* bécsi épitész tervei alapján *Pollack* Mihály épitette fel. 1819-ben, a főváros muzeumában őrzött távlati tervrajzon Pollack névaláirását olvashatjuk. Az 1847-ben tüzvész áldozata lett épület homlokzati szobrai, a muzsák, *Berringer* Frigyes művei 1811-ből, *ma a Városligetben, a Fővárosi Muzeum előtt láthatók.* A német szinháznak háttal támaszkodott a Dunapartra tekintő homlokzattal *a redut épülete, a régi vigadó,* melyet ugyancsak *Pollack* épitett 1830-ban, a főnmaradt szinezett tervrajzok nyomán megállapitható finomrajzu, pazar belső kiképzéssel. A palotát az 1849-i ostrom alkalmával *Hentzi ágyui lőtték rommá.*

KORÁNAK BÜSZKESÉGE VOLT A BUDAI SZINKÖR ÉPÜLETE.

Aki Jókai Kárpáti Zoltánját olvasta — és ki ne olvasta volna? — az tudja, *minő fájdalmas küzdelmek eredménye, hogy a magyar szinészet otthonra lelhetett a hajdani kerepesi-uti Nemzeti játékszin épületében,* mely 1835-ben *Zitterbarth* Mátyás tervei szerint épült. Már régen, a 70-es években helyet kellett adnia egy azóta szintén már elbontott nagyobb épületnek.

Még egy *nevezetes szinházépülete* van a fővárosnak a biedermeier korából. Ez a *budai szinkör* épülete a Horváth-kertben. Ne tekintsük lekicsinyléssel ezt a rozoga és már halálraitélt elaggott faalkotmányt. *Korának büszkesége volt,* melyről elragadtatással beszéltek, méltó mását csak a francia fővárosban sejtvén. 1843-ban épült *Ságody* József épitésztanár tervei alapján. A szerény épületnek nem volt mindig ilyen igénytelen külseje. Még felismerhetők oldalhomlokzatán a *neoklasszikus pillértagozások,* melyek egykor zöld- és fehérszinben pompáztak, faszerkezetü, görög dóroszlopos, kedves kis portikusza kopottan bár, még ma is változatlanul megvan, csakhogy gödörbe került, mikor az uttestet körülötte felemelték. Hartleben régi pesti képeskönyvében *Alt* Rudolf rajza pompás *épületnek ábrázolja* s ott olvassuk, hogy *szinterét hátul meg lehetett nyitni,* mire „mintegy varázserő által feltünt a háttérben a Gellérthegy csillagászépületével s az oldalán levő Rácváros kies házsoraival, gyönyörü alkonyi tájképpé alakulva". Körülötte is vidám volt az élet, *kertjében vasárnaponként zenés esték folytak az ünnepelt Morelly vezetésével.* Ezek voltak az u. n. *reunionok.* Kivilágitások, tüzijátékok adtak keretet hozzá s az épülethez tornácos éttermek csatlakoztak, falaikon Magyarország festői látképeivel. Végül később az *Erzsébet-téren is állott egy szinházépület,* mely a német szinészetet szolgálta az 50-es években s csak a Gizella-téri szinház leégése után emeltetett.

A nádorkorabeli Pest rohamos fejlődésének *igazi szintere a Lipótváros,* ahol főleg a polgári lakóházépités, a kétemeletes bérpaloták épitése öltött nagy arányokat.

Lechner dr. ezután több jellemző lipótvárosi házat ismertet, majd áttér a Belvárosra.

AMIKOR A PÁRISI-UTCA KÖRNYÉKE LETT A BELVÁROS SZIVE.

A Belvárosban csak az uj takarékpénztári palota épitésekor bontották el a *Brudern* báró szép és érdekes bérpalotáját, melynek mestere *Pollack* Mihály volt. A mai üvegezett Párisi-utcaudvar helyén akkor is *fedett utca volt,* két utcai kapuzatában oszlopos portikuszra boruló félkörü abkokkal. *Környékén egészen megváltozott a Belváros képe.* A kis utcácskák eltüntek a Kigyó-patikával egyetemben, hogy *helyet adjanak a hidra vezető uj Eskü-utnak.* Ez a tér volt pedig a hajdani Belváros *igazi szive.* Ide torkollott az Uri-utca, a mai Koronaherceg-utca és a Kigyó-utcán át a Váci-utca: Ezek *Pest „Graben"-jét alkották,* ahol, mint Hartleben irja: *«a délutáni órákban a legcsinosb nép hullámzott fel s alá,... a sok arszlán s napihős ilyenkor tartja a szokott utcai szemlét, a hullámzó sokaságban fel s alá tolakodván».* Ez a korzó, kivált vasárnapokon a déli órákban még két évtizeddel ezelőtt is divatban volt, a Kossuth Lajos- és Koronaherceg-utca kiszélesitésekor *átterelődött a Kossuth Lajos-utca templomoldalára,* egész az uttest közepéig, mignem a villamosvasut bevezetése innen végképp elzavarta és ezt a kedves, régi, pesti szokást egészen meg is szüntette.

Pollack műve az Egyetem-utcai *Károlyi-palota* is. 1832-ben épült egy korábbi palota átalakitásaként, épitését *Koch* fejezte be, akinek műtermében nevelkedett az ifju *Ybl* Miklós, akinek nagy szerepe volt a palota termeinek diszitő munkálataiban. *A palota szomoru szerepet játszott ujabbkori történelmünkben.* 1849-ben *Haynau szállása volt, ahol halálos itéleteit irta. Itt fogták el Batthyány Lajos grófot is.*

Pollack műve *Sándor grófnak,* a hirneves, bravuros lovasnak vári palotája, mely 1806-ban épült s mely ma *a miniszterelnökök székhelye.* A gyönyörü palotát *Kirchmayer domborművei ékesitik,* amelyeket *tévesen tulajdonitanak Ferenczynek.* Szépek a palota belső termei is, megőrizvén eredeti *neoklasszikus* alakitásaikat a mai napig. Ennek a palotának az udvarát is kutszobor ékesiti.

A nádor *gondoskodott a polgárság üdüléséről* is és a szépitő bizotmánnyal gondjaiba vétette az u. n. «Batthyány»-erdőt, melyet még 1755-ben *Lechner* Tóbiás kezdett *mulatóhely céljaira befásitani,* amelynek egy negyedszázadon át Batthyány József bibornok volt a bérlője. Parkirozását 1818-ban *a bécsi Prater mintájára Nebbien* Henrik tervei szerint hajtották végre. *A hagyomány szerint a nádor maga is ültetgetett fákat benne.* Mai alakját a liget az 1885-iki kiállitás alkalmával nyerte. *Egy érdekes és titokzatos emléke a ligetnek az a magas sirkő, melyen csak ez az egy szó áll: Fuit.* Horváth Jakab kuriai prókátor sirját jelöli e kő, aki 1806-ban elhalt s végrendeletében, miután vagyonát közcélra adta, a *város erdejében kérte eltemettetését* s sirkövére ez egyetlen szó feljegyzését. *A Szent Margitszigetet is a nádor parkiroztatta* s szerény kastélyt épittetett bele magának a hires platánok alatt, a Szent Klára-templom romjai tövében.

A PESTI POLGÁRSÁG SZÓRAKOZÁSAI: A LÖVÖLDÉK.

A polgárság szórakozóhelyei között előkelő szerepet játszottak a *lövöldék.* Budán a régi Szent János-kórház helyén állott az első lövöldeépület. Pesten még a XVIII. század elején épült a hatvani városkapu mellett az u. n. Schneiderrondella tövében az *első céllövőház,* a mai Reáltanoda-utca torkolata irányában.

Egy lövöldeépület a mai Királyi Pál- (volt Lövész-)utca tájékán ugyancsak a városfal tövében állott, az alsó *Dunarondella* közelében, terveit *Jung* József készitette volt. *Ezt a Hild-féle várostervezés utjából elbontották. Zambelli* András készitett azután terveket egy uj épülethez, mely hiányos alapozása miatt *az árviznek esett áldozatul;* annyira elpusztult, hogy a helye is feledésbe ment. Ezen az épületen *Düttrich* és *Kasselik* Ferenc épitészek is dolgoztak s portikuszának szobrait *Dunaiszky* faragta. Az árviz után ugyanezen tervek szerint épült meg a *Lövöldetéri nagy «polgári lőhely»* utcai vonalán hármasivü római kapuzattal, belül oszlopsorral szegett udvar végében állott a lövőház oszlopos portikusszal.

VIZVEZETÉK HELYETT: SZOBORMŰVŰ KÖZKUTAK.

Emlitettem a házak udvarain álló szép *kutszobrokat.* Ezek ma is még nagy számmal vannak. *Vizvezeték még akkor nem volt* s igy a fejlődő városban *közkutakról* is kellett gondoskodni. Ezek is *monumentális szobrokkal nyertek diszitést.* Legszebb volt a *Nereidák kutja a Ferencrendiek temploma előtt,* melynek figurális alakjait *Uhrl Ferenc* szobrász faragta. 1899-ben minden ok nélkül a kőbányai Liget-térre számüzték. Egy másikat *a terézvárosi templom elől hordtak el érthetetlenül, kitelepitvén a Népligetbe.* Ez a sors érte a *Halászleány* alakjával ékes közkutat is, mely a mai Eskü-tér tájékán, az egykori *Hal-téren* állott a halászok sátrai között. E kutszobrokon kivül a városképet más szobormüvek is élénkitették.

A LÁNCHID ÉS AZ ALAGUT.

A *Lánchidról és az Alagutról* kell még megemlékeznem, hogy teljessé tegyem a XIX. század első felének monumentális művészi képét a fővárosról. 1767-ig csak *rögtönzött hajóhid* szolgálta az ikervárosok közlekedését. *Akkor került a sor állandó hajóhid épitésére,* mely elsőbb a Petőfi-térnél, később a mai Türr István-utca tájékán állott. A hidbérletek és jégzajlásokból eredő folytonos zavarok érlelték meg az állandó hid- és dunaszabályozás kérdését, utóbbit azután az 1838-iki nagy árviz sulyos tanulságai juttattak megoldásra.

Az *állandó állóhid* gondolata azonban még korábbi. *Széchenyi István gróf nevéhez fűződik,* aki eszméjével már 1832-ben a nyilvánosság elé lép és megalakitja a Hidegyesületet. Küzdelmeire világot vet Széchenyi egyik naplófeljegyzése, melyet az árviz után tett: *«Oh szegény hid,* vagy inkább szegény elve az egyenlő fizetésnek, mily nehezen tudsz te megszületni.» A szép mű, mely az angol *Tierney Clarc Vilmos* mérnök tervei szerint épült, 1849 novemberében adatott át a forgalomnak. A hid fejénél angol *Palladianusizlésű őrházak* épültek, a hatalmas talapzatokon ülő kőoroszlánok *Marschalkó* János lőcsei születésű szobrász művei. (A hidat legutóbb uj vaslánccal és vaz-alvázzal átszerelték, *régi szép alakja nagyjából változatlanul maradt* ugyan, jellemző karcsuságából és könnyedségéből *mégis sokat veszitett* a hosszabb láncszemek folytán egymástól távolabb került és vastagabb függővasak által és az uj pályatest erős kéttámaszu merevitő vasrácsa miatt.)

Az alagut csak később épült, 1857-ben nyilt meg, gyönyörü és hatalmasméretü görögös kapuarchitekturáját *Clarc* William fivére, *Ádám* mérnök rajzolta.

AZ AKADÉMIA ÉS A „KRISTALLISIERTER CSÁRDÁS".

A középkori stilusok, kivált a gótika szertelen és tudákos felkarolása volt a *klasszikus épitőiránytól való eltérés első etápja. Az Akadémia palotájának* tervpályázatára is csucsivesizlésü pályatervet készitettek *báró Ferstel* Henrik és *Henszlmann* Imre is. Kivitelre a *Stühler-féle* neoreneszánszizlésü terv került, rideg, a reneszánsz tulajdonképpeni derüs jellegét meg nem értő *igazi német modorossággal,* melyet csak *Ybl* Miklós kezének művészi érzése finomitott meg, aki a palota épitését vezette. Ybl maga is sokáig hódolt a romantikus izlésnek, amig nesztorává lett a tisztultabb izlésü eklektikusoknak. *Egyik legjelentősebb épitménye ennek a vajudó stilkorszaknak a Pollack redutja helyén 1859—65-ben épült uj Vigadó, Feszl* Frigyes nagy művészi értékü munkája, melyben először csillannak meg egy nagytudásu mester kezén a nemzeti szellemü épitőművészet megteremtésére irányuló szándékai. Hansen *«kristallisierter Csárdás»*-nak nevezte, ami tréfás gunynév akart ugyan lenni, de öntudatlanul is a mester törekvéseinek sikerét jelenti.

1857-ig állott fenn a József nádor alapitotta szépitő bizottmány, tulélve egy évtizeddel szépelkű alapitóját. Akkor szerepét egy *épitési bizottmány* vette át, mely azt egészen átszervezte. Ennek alapján intézkedett az 1870-iki törvényhozás is, mikor a fővárosi közmunkák tanácsának felállitásával egyidejüleg mind a két városra épitési bizottságok alakitását rendelte el s azok hatáskörét megszabta.

A FŐVÁROS FEJLESZTÉSE AZ EGYESITÉS ELŐTT.

Az egyesités gondolata már a XIX-ik század elején felmerült, de tényleg 1873-ban hajtották végre. A főváros fejlesztésére még 1870-ben *országos intézkedés* történt. A törvényhozás *24 millió forintot szavazott meg a Lánchid megváltására, két uj állandó Dunahid épitésére, a Dunának a főváros területére kiterjedő szabályozására* és főbb közlekedő utaknak (a sugárut és körutaknak) nyitására. *Uj épitőszabályzat* készült, mely már a városszabályozás tervszerü biztositását veszi alapul, *megállapitván az utcák szélességét* és nyolcöles utcákban, engedélyezvén a *negyedik emelet épitését is.* Az első négyemeletes ház az *Anker* lebontott palotája, a hajdani *Gyertyánffy-palota* volt a Király-utca sarkán, egyben tipusa annak a kietlen épitészeti irányzatnak, mely a spekulativ épitkezés kapcsán a fővárosban a kontár vállalkozók kezén divattá vált.

1870-ben a közmunkák tanácsa készitette el a fővárosnak azt a szabályozási tervét, melynek alapján a *város azóta kialakult. Fájdalom, a város historikus emlékei iránt az érzék hiányzott* s egyre-másra áldozataivá váltak a főváros műemlékszerü épületei, régi kedves terei a spekulativ épitkezési láznak, mely azután a 80-as és 90-es években tobzódott.

A Belváros szabályozásának alapgondolata eredetileg helyesen az volt, hogy az *lehetőleg ne vetkőzzék ki régi jellegéből,* mégis az uj Erzsébethid épitésekor, fájdalom, *az alapgondolattal homlokegyenest átalakitották a Belváros legszebb, legfestőibb pontjait,* minők a hajdani *halpiac* (Eskü-tér) és a *Sebestyén-és Rózsa-terek* voltak, ahol a 48-as idők ifjusági mozgalmainak felejthetetlen jelenetei játszódtak le a *Fillinger*-nél és a *Török császárkávéház* környékén. Ennek az erőszakos, indokolatlan átszabályozásnak következménye a legujabb tabula rasa is, mely a régi *városházteret,* Hild előkelő tornyos városházával s a piaristák kedves sarokerkélyes, huszártornyos barokk iskolaépületével együtt *eltüntette.*

Eltüntek Budán is olyan épitészeti emlékek, amelyek semmiféle fejlődésnek akadályát nem képezték, igy a *vár négy kapuzata,* amelyek ha nem is voltak épitőművészi értékek, *hagyományos városképek tartozékai voltak,* kedves utcaképek kiegészitői, kegyeletes kiméletre mindenesetre méltók.

MAGYAR FŐVÁROST!

Ime a főváros fejlődésének rövid vázlata a városok egyesitését megelőző évtizedekben. *A 67-iki kiegyezés meghozta a békés továbbfejlődés biztositékait.* A küzdelmeiben kimerült magyar génius uj erőre kap ugyan, de fájdalom, művészeink alkotó zsenije *prédája lett a nemzetközi művészi inspirációknak,* művészetünk nagy tradiciók hiján ellenállás nélkül *beleveszett* a XX. század fordulóján európaszerte megindult *szecesszió lőzsa formakeresésének utvesztőjébe,* bár nem hiányoztak azok sem, akik nemzeti jellegünket a kaoszból kimenteni igyekeztek. Hogy ez még nem vezetett eredményre, nem kell csodálni. *A háború pusztitásai is nagy akadályokat görditenek szolid továbbfejlődésének utjába.* De a forrongó katlanban *egy erős nemzedék edződik,* melynek gyönyörü hivatása lesz, hogy uj fővárosunkat művészi jellegében is emelje világvárossá és végül ezuttal külső megjelenésében is *magyar várossá.*